

- вибору тактичних прийомів проведення слідчих дій (тактичних моделей допиту певних категорій осіб; планування та проведення обшуків із метою виявлення схованок у певних типах приміщень тощо);
- конкретизації соціально-психологічного портрету невідомого злочинця;
- вибору оптимальних моделей перевірки слідчих версій як на початковому, так і на подальшому етапах розслідування;
- конкретизації обставин, які підлягають встановленню під час розслідування проваджень за конкретними видами злочинів;
- обрання переліку необхідних експертних досліджень тощо.

Підсумовуючи, звернімо увагу, що конкретні аналітичні методи використовуються з урахуванням типової слідчої ситуації та рівня інформаційного наповнення матеріалів кримінального провадження.

Список використаної літератури:

1. Гаврилин Ю.В., Шурухнов Н.Г. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений: Курс лекций. Москва: Книжный мир, 2004. 468 с.
2. Руководство для следователей /под ред. Н.В. Жогина. Москва: Юрид. лит., 1971. 752 с.
3. Расследование отдельных видов преступлений: учебное пособие / О.Я. Баев и др. Воронеж: изд-во Воронежского университета., 1986. 192 с.
4. Парамонов А.А. Архивные уголовные дела и другие архивные материалы как элемент информационного обеспечения деятельности по раскрытию и расследованию преступлений: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Краснодар, 2004. 27 с.

Ключові слова: злочини минулих років, розслідування, слідчий, аналітична робота.

Ключевые слова: преступления прошлых лет, расследование, следователь, аналитическая работа.

Key words: past crimes, investigation, investigator, analytical work.

ВОЛОШИНА ВЛАДЛЕНА КОСТЯНТИНІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПІВІДНОШЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 8 КПК України кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні засто-

совується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Ст. 9 КПК України серед засад кримінального провадження закріплює принцип законності й також указує на обов'язковність урахування практики Європейського суду з прав людини під час застосування кримінального процесуального законодавства України. Отже виникає питання: «Як же співвідносяться верховенство права й законність у кримінальному провадженні?»

У доктрині триває дискусія щодо співвідношення принципів законності і верховенства права. Переважна більшість учасників дискусії сходиться на тому, що принцип законності є застарілим і непотрібним, повністю поглинається принципом верховенства права. Наприклад, В.Т. Нор і О.Ю. Прокопенко прямо зазначають, що принцип верховенства права має інтегральний характер і фактично увібрав в себе й інші принципи, в їх числі і принцип законності [1]. Водночас С.С. Алексєєв наполягає на включенні реалізації і захисту основоположних (природних) прав людини до змісту терміна «законність», адже, на його думку, ідея і принципи законності – це універсальна цінність правової держави. Тож неприпустимо вважати природні права людини такими, для забезпечення яких не потрібні позитивні дії держави. Запозичені з декларацій, природні права людини стають такими лише в юридичному значенні, тобто після закріплення їх у Конституції демократичної держави та конкретизації у законах з обов'язковим розробленням процедур (правил), упорядковуючи реалізацію та захист цих прав [2]. Вважаємо, що верховенство права взаємодіючи з принципом законності зумовлює застосування належної процедури кримінального провадження, що забезпечує виконання завдань у кожному конкретному кримінальному провадженні і створює якісне процесуальне підґрунтя для досягнення загальної мети кримінального процесу.

Треба зазначити, принцип верховенства права взаємопов'язаний генетично та змістовно не лише із законністю. Як вказує М. Савчин, принцип верховенства права пов'язаний з визначенням міри втручання держави у приватне життя особи [3]. Це цілком логічно, оскільки без визначення міри втручання здійснити захист права від надмірного обмеження практично неможливо. При цьому має бути дотримано критерій такого втручання, яким і є, зокрема, принцип пропорційності. Адже без адекватності, обґрунтованості, виправданості втручання у права людини забезпечити реалізацію верховенства права неможливо. Актуалізація досліджень пропорційності в царині кримінально-процесуальної доктрини викликана необхідністю забезпечення ефективної реалізації у кримінальному провадженні засади верховенства права, застосування якого вимагає врахування практики Європейського суду з прав людини. А пропорційність визнається складовою частиною верховенства права. Принцип пропорційності – це одна з необхідних вимог, яка повинна дотримуватися державою при обмеженні прав людини, та обов'язковий критерій оцінки для суду при визначенні правомірності таких обмежень. Призначення принципу пропорційності полягає в збалансуванні публічних та

приватних інтересів та недопущення неправомірного обмеження прав осіб; за допомогою якого дотримується одна з найважливіших функцій – захист та збереження прав та свобод людини. Вважаємо, що принцип пропорційності можна визначити як окремий принцип кримінального провадження згідно якого мета процесуальних дій має бути суспільно вагомою, а засіб її досягнення найменш обтяжливим у конкретних умовах, втручання у сферу прав і свобод людини, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, може допускатись лише в випадках крайньої необхідності, з метою забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених у ст.2 КПК, та завдань окремих стадій кримінального провадження [4].

Принцип верховенства права вимагає дотримання вимог «якості» закону, яким передбачається втручання у права особи та основоположні свободи. [5] Зокрема, щоб не суперечити ст. 8, втручання повинно бути здійснене «відповідно до закону», мати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення справи «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» від 25 березня 1993 р., серія А № 61, с. 32, § 84 та рішення у справі «Петра проти Румунії» від 23 вересня 1998 р., Звіти 1998-УІ, с. 2853, § 36). Насамперед Суд повинен розглянути, чи було втручання здійснене «відповідно до закону». Цей вираз передусім вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе, а також, це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права [6].

Суд завжди дотримувався думки, що словосполучення «згідно із законом» не просто відсилає до національного законодавства, а й пов'язане з вимогою якості «закону», тобто вимогою дотримання принципу верховенства права», про що прямо говорить у преамбулі Конвенції... Отже, цей вислів означає – і це впливає з предмета і мети статті 8, – що в національному законодавстві має існувати засіб правового захисту від свавільного втручання державних органів у права, гарантовані пунктом 1 [...] (рішення «Волохи проти України» від 2 листопада 2006 р. (заява № 23543/02)) [7].

Верховенство права між іншим передбачає, що втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай повинен здійснюватися судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження [8].

Слід зазначити, що верховенство права й законність стосуються усіх без винятку процесуальних дій та рішень. Ці засади розповсюджуються на всіх етапах кримінального провадження, як під час застосування запобіжних заходів, отримання дозволу та прийняття рішення щодо проведення проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негла-

сних слідчих (розшукових) дій, стосуються усіх суб'єктів кримінального провадження та ін.

Висновок: в світлі прагнення України до інтеграції в європейське співтовариство реальне затвердження та дотримання дії принципу верховенства права є одним із першочергових завдань і пріоритетів у державних органів, підприємств, установ та організацій, фізичних та юридичних осіб і особливо органів досудового розслідування, прокуратури та судів. Водночас варто дотримуватися й принципу законності чітко визначати його зміст та відмежовувати його від принципу верховенства права, досліджуючи верховенство права і законність як «взаємодоповнюючі правові феномени». Порівняння концепцій верховенства права і законності приводить до висновку, що законність, на відміну від верховенства права, зосереджено на формальному аспекті – відповідності дій (актів) закону.

Список використаної літератури:

1. Прокопенко О.Ю. Діяльність органів Національної поліції України як суб'єкта забезпечення правопорядку в регіоні; адміністративно-правові засади : монографія / О.Ю. Прокопенко. – Х., 2016. – С. 97; Нор В.Т. Науково-практичний коментар до ст.8 (верховенства права) КПК України 2012 року / В.Т. Нор // Кримінальний процесуальний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – С. 40.
2. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. Изд.-во БЕК, 1995. – С. 265; Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду' з прав людини / С. Шевчук // Право України. – 2010. – № 2. – С. 57.
3. Савчин М.В. Зміст принципу верховенства права та конституційна юриспруденція / М.В. Савчин // Держава і право. – 2007. – Вип. 38. – С. 254.
4. Alenin Yu., Voloshyna V. Determining the principle of proportionality in criminal proceedings // Юридичний вісник, 2018. – № 2 – Режим доступу: http://www.yurvisnyk.in.ua/v2_2018/6.pdf
5. Михайлюк та Петров проти України: рішення ЄСПЛ від 10.12.2009 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500
6. Полторацький проти України: рішення ЄСПЛ від 29.04.2003 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_168
7. Волохи проти України: рішення ЄСПЛ від 2 листопада 2006 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/974_138
8. Класс та інші проти Німеччини: рішення ЄСПЛ від 06.09.1978 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=532>

Ключові слова: верховенство права, законність, засада, кримінальне провадження.

Ключевые слова: верховенство права, законность, принцип, уголовное производство.

Key words: rule of law, legality, principle, criminal proceedings.